

dr hab. Aleksander Marszałek prof. UR
Uniwersytet Rzeszowski
Al. Rejtana 16 C
35-959 Rzeszów

Opinia
o pracy doktorskiej
magister Teresy Listwan
„Zawody ginące jako czynnik interweniujący w rozwój zawodowy
absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy”

napisanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Zdzisława Wołka z udziałem promotora
pomocniczego dr Darii Zielińskiej-Pękał
przygotowana dla Instytutu Pedagogiki, Wydziału Nauk Społecznych
Uniwersytetu Zielonogórskiego

Charakterystyczny dla czasów współczesnych rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedmiotów i środków pracy znajduje bezpośrednie przełożenie na zmiany społeczne, które najdobitniej uwidaczniają się w zmianach struktury zatrudnienia oraz w zanikaniu istniejących i powstawaniu nowych zawodów. Znaczny dynamizm przeobrażeń gospodarczo-społecznych występuje w jednym miejscu i czasie z - cechującym się znaczną inercją - systemem edukacyjnym. Zjawiska występujące na „styku” świata pracy i edukacji, zawierając w sobie duży ładunek poznawczy, są trudne do eksploracji. Wynika to z odrębności przedmiotu badań, różnic w sferze terminologicznej, podejść teoretycznych oraz strategii metodologicznych. Konsekwencją tego stanu jest mała liczba realizowanych w tym obszarze problemowym prac badawczych, z których większa część ogniskuje się na globalnych problemach teoretycznych lub badaniach empirycznych o charakterze ilościowym. Wyjątek stanowią nieliczne prace empiryczne, które sięgając do istoty edukacji pozwalają ocenić przydatność do pracy przez pryzmat rozwoju zawodowego konkretnego człowieka, często o specjalnych potrzebach edukacyjnych i pracowniczych.

Dysertacja Teresy Listwan, będąc pierwszym, kompleksowym opracowaniem problematyki rozwoju zawodowego absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy z udziałem

zmiennej: dodatkowego wykształcenia w zawodach ginących wpisuje się w nurt badań niezwykle cennych, bogatych poznawczo i przydatnych dla praktyki edukacyjnej oraz dla sfery ekonomiczno-społecznej.

Recenzowana praca kwalifikacyjna jest bardzo obszerna - liczy łącznie 454 strony. Składa się z siedmiu rozdziałów, poprzedzonych wstępem, a zwieńczonych zakończeniem i bibliografią. Treść pracy jest rozwinięciem trzyczłonowego tematu zawartego w tytule, a przyjęty przez autorkę układ treści:

- cztery rozdziały teoretyczne: „Zawody w społecznym podziale pracy” (s. 9-64), „Przemiany w zawodach w cywilizacji preindustrialnej, industrialnej i cywilizacji wiedzy a zawody ginące” (s. 65-134), „Rozwój zawodowy i kariera zawodowa w wybranych koncepcjach teoretycznych” (s. 135-194), „Działalność ochotniczych Hufców pracy w wychowaniu do pracy” (s. 195-230);

- rozdział piąty metodologiczny: „Metodologiczne założenia badań własnych” (s. 231-270);

- rozdziały szósty i siódmy z wynikami badań i wnioskami: „Rozwój zawodowy absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy w świetle zawodów ginących jako czynnika interweniującego” (s. 271-430) oraz „Transfer zawodów ginących w ofercie kształcenia. Rekomendacje dla Ochotniczych Hufców Pracy i innych placówek oświatowych” (s. 431-437);

jest typowy dla prac teoretyczno-empirycznych, odznaczając się zarazem poprawnością logiczną i metodologiczną.

Bibliografia obejmuje liczne pozycje źródłowe wykorzystane w pracy (ss. 440 - 454).

Wstęp zawiera poprawnie określone aktualność i doniosłość problematyki badań. Autorka wyjaśniając terminologię tematu pracy, przedstawia zwięźle główny jej cel „poznanie kwalifikacji i kompetencji zawodowych uzyskanych przez absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy w zakresie zawodów ginących a następnie ustalenie, w jaki sposób są one wykorzystywane przez nich w pracy zawodowej”. W dalszej kolejności precyzyjnie charakteryzuje założenia metodologiczne badań oraz opisuje strukturę pracy.

W rozdziale I pracy „Zawody w społecznym podziale pracy” autorka przeprowadziła gruntowną analizę problematyki istoty pracy zawodowej oraz jej przemian historycznych.

Omówiła również klasyfikacje zawodów szkolnych i gospodarczych oraz ustosunkowała się do licznej terminologii, w tym: kwalifikacji i kompetencji zawodowych. Cechą szczególną rozdziału jest oparcie rozważań na licznych, wiarygodnych źródłach – również publikacjach obcojęzycznych, nietłumaczonych na język polski, np. L.S. Stavrianosa. Drobnym błędem technicznym jest numerowanie podrozdziałów kolejnymi cyframi, odbiegające od oznaczenia struktury pozostałych rozdziałów pracy. Na podkreślenie zasługuje przedstawienie zmian w pracy zawodowej i zawodach na przestrzeni dziejów. Treści te są dobrym wprowadzeniem w problematykę ginących zawodów. Podejście historyczne, uwzględniające porównania międzynarodowe występuje w klasyfikacji zawodów. Szkoda, że autorka nie posłużyła się w tym miejscu obrazowym przedstawieniem zmian liczby zawodów w kolejnych klasyfikacjach. Uważam, że bardziej odpowiednie byłoby umieszczenie opisu „Klasyfikacji zawodów szkolnictwa specjalnego” nie w podrozdziale 3.3. Polska klasyfikacja zawodów i specjalności (str. 43) ale w podrozdziale 3.2. Zawody szkolne i ich systemy.

Głębszy wgląd w zmiany pracy zawodowej na przestrzeni kilku epok przyświecał zapewne autorce przy pisaniu rozdziału 2 pracy. Doktorantka przedstawiła konwencję terminologiczną, doszukując się różnic znaczeniowych w terminach pozornie bliskoznacznych, jak między innymi: zawód ginący a zawód zanikający, zawód wyuczony a zawód wykonywany, kwalifikacje vs. kompetencje. Znaczną wartość stanowi ukazanie pracy zawodowej człowieka w trzech epokach: przedindustrialnej, industrialnej i cywilizacji wiedzy. Rangę rozdziału podnosi również charakterystyka i zestawienie regionalne osób pracujących w zawodach „ginących”, jak: krawiec strojów ludowych, tkacz, hafciarz, koronkarz, garnciarz, plecionkarz, kowal, snycerz, jak również ukazanie popularności kilkunastu zawodów ginących w wymiarze zatrudnialności i liczby osób przystępujących do egzaminu czeladniczego.

Autorka na str. 95 podejmuje próbę zdefiniowania dwóch terminów bliskoznacznych „zawodu ginącego” i „zawodu zanikającego”. W cytowanym przez autorkę „Leksykonie pedagogiki pracy” autorstwa Tadeusza Nowackiego znajdziemy dwa terminy o tożsamym lub podobnym znaczeniu do w/w: zawód zanikający i zawód unikalny. Warstwa znaczeniowa „zanikania” i „ginięcia” jest bardzo zbliżona. Chylę czoło przed szczytnym zamiarem zdefiniowania terminu, jednak zaproponowana definicja „zawodu ginącego”, jako

takiego który „uległ zupełnemu zejściu z rynku pracy w wyniku braku podejmowania przez absolwentów w nim zatrudnienia” w korespondencji z przyporządkowaniem do części mowy (imiestów odczasownikowy, czyli mający znaczenie procesualne a nie wynikowe), z zestawieniami zatrudnialności, kierunkami kształcenia oraz analizami empirycznymi i celem badań jest mało precyzyjna. Wydzielenie treści i przyporządkowanie ich do rozdziału 2 (wraz z tytułem rozdziału) wydaje się zabiegiem niezbyt trafnym. Ze względu na zbieżność opracowanych zagadnień, treść rozdziału drugiego powinna moim zdaniem być włączona do rozdziału pierwszego.

Rozdział trzeci pracy autorka poświęca problematyce rozwoju zawodowego. Cechą szczególną analiz teoretycznych jest kompleksowy opis zagadnień terminologicznych, poszukiwanie adekwatnej definicji procesu rozwoju zawodowego, jego uwarunkowań i wyników, które występują w różnych koncepcjach teoretycznych. Proponuję w miejsce tytułu podrozdziału 3.1. „Podstawy rozwoju zawodowego i kariery” wprowadzić tytuł „Podstawowe zagadnienia rozwoju zawodowego i kariery” lepiej oddającego jego treść. Na str. 148 autorka wymienia twórców teorii potrzeb człowieka, niestety w tym dość licznym gronie brak prekursora badań tej problematyki Abrahama Maslowa.

Przedstawienie działalności Ochotniczych Hufców Pracy w zakresie wychowania młodzieży do pracy jest tematem kolejnego, piątego rozdziału. Niewątpliwą zaletą treści rozdziału jest precyzyjna charakterystyka instytucji, przedstawienie jej historii, opis specyfiki wychowania, kształcenia i poradnictwa zawodowego oraz prezentacja zrealizowanego przez Ochotnicze Hufce Pracy w latach 2014/15 projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”.

Aczkolwiek wnikliwy opis projektu realizowanego przez Ochotniczy Hufiec Pracy z zakresu ginących zawodów znajduje uzasadnienie w autorskiej pracy empirycznej to uważam, że obszerne cytowania treści projektu, które w większości mają charakter popularyzatorski powinny być pominięte lub zaprezentowane skrótowo.

W tym miejscu chciałbym się odnieść do części teoretycznej pracy, a dokładnie do treści czterech rozdziałów i sposobu prezentacji zagadnień. Przedstawione rozważania teoretyczne są bardzo wartościowe, ich treść jest uzasadniona tematem i celem pracy natomiast sposób prezentacji treści polega w znacznym procencie na przedstawieniu kilku poglądów, stanowisk, definicji bez podjęcia próby znalezienia elementów wspólnych lub

różnych oraz krytycznego odniesienia się do nich. Autorka w części teoretycznej bardzo często odsyła czytelnika do pozycji źródłowych różnych badaczy (710 razy), nie mniej publikacji dwóch wybitnych przedstawicieli pedagogiki pracy: Wandy Rachalskiej oraz Jolanty Wilsz zabrakło w bibliografii (w rozdziale siódmym pracy znajduje się odsyłacz do jednej z prac Wandy Rachalskiej). Część teoretyczną mogłaby - moim zdaniem - wzmocnić analiza kwalifikacji dla wybranych zawodów ginących z porównaniem z zawodami współczesnymi.

Rozdział piąty autorka poświęciła prezentacji założeń metodologicznych badań własnych. Precyzyjnie określa przedmiot badań jako „drogi zawodowe i życiowe absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy, którzy uzyskali kwalifikacje w zakresie zawodów ginących”. Prawidłowo sformułowała cztery cele poznawcze i jeden praktyczny oraz adekwatnie do nich postawiła problem główny poszukiwań badawczych, problemy poznawcze i praktyczny, z których wyprowadziła problemy szczegółowe.

W dalszej kolejności doktorantka do założonych problemów właściwie dobiera strategię badań jakościowych, metodę badań - studium przypadku oraz techniki badań: wywiad narracyjny, obserwacja i analiza dokumentów. Doktorantka uzasadnia i jasno opisuje dobór badanych osób, organizację badań oraz charakteryzuje badane osoby.

Niezbyt precyzyjnie sformułowano natomiast problem szczegółowy nr 2.8, który zawiera w sobie określenie pejoratywne „zło konieczne”. Szkoda, że nie udało się autorce - wzorem problemów poznawczych – wyprowadzić z problemu praktycznego problemów szczegółowych. Dokładne omówienie teorii Donalda Supera poprzedzające opis aparatu metodologicznego jest wartościowym elementem treści nie mniej, ze względu na rodzaj treści, powinno być umiejscowione w części teoretycznej pracy, w rozdziale 3. traktującym o rozwoju zawodowym.

Wiele miejsca - 160 stron - doktorantka w kolejnym, szóstym rozdziale poświęca na przedstawienie wyników badań absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy w zakresie zawodów ginących. Autorka dobrze posługuje się metodą i technikami badań jakościowych, uzyskując wyczerpujące odpowiedzi na 18 pytań przez 26 badanych, występujących pod postacią problemów szczegółowych poznawczych. Na podkreślenie zasługuje wnikliwość i rzetelność opisu, częste i zasadne przytaczanie stwierdzeń wypowiedzianych przez badane

osoby oraz trafne, adekwatne do treści wypowiedzi podsumowania umiejscowione na końcu każdego podrozdziału.

Ostatni, siódmy rozdział rozprawy poświęcony jest rekomendacjom dla placówek oświatowych w zakresie kształcenia w zawodach ginących. Autorka wychodząc od opisu, sprawdzonego w licznych krajach, systemu dualnego przedstawia propozycje włączenia kształcenia w zawodach ginących do obecnego systemu kształcenia w Ochotniczych Hufcach Pracy. Istotną wartością rozważań jest uwzględnienie przy wprowadzeniu kształcenia w zawodach ginących nie tylko formy dla uczniów, ale i nauczycieli.

Ostatni rozdział wraz zakończeniem dobrze podkreśla pedagogiczny charakter pracy. W odróżnieniu od innych przedstawicieli nauk społecznych pedagogzy nie poprzestają na diagnozie stanu aktualnego lub przeszłego, lecz proponują nowe rozwiązanie przydatne w chlubnym dziele doskonalenia rzeczywistości społeczno-oświatowej.

Bibliografia, złożona na 15 stronach (nieponumerowana), jest bardzo liczna i odznacza się zawartością fundamentalnych dla pedagogiki, pedagogiki pracy, dydaktyki zawodowej oraz zawodoznawstwa pozycji źródłowych wraz ze znaczną liczbą publikacji krajowych i zagranicznych wydanych w ostatnim czasie.

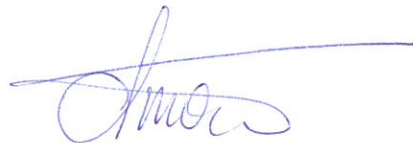
Bardzo wysoko oceniam dbałość autorki o stronę edytorską pracy i szatę graficzną. Zapewne obszerność opracowania, przesądziła o występowaniu drobnych usterek, głównie techniczno-redakcyjnych, a w mniejszym zakresie stylistycznych. Przytoczę niektóre z nich: w spisie treści (str. 2) błędna numeracja podrozdziałów rozdziału I, błędna numeracja problemów szczegółowych wyprowadzonych z problemu 2 (str. 252), brak przypisu o numerze 17 na str. 11, literówki (np. str. 170, zamiast „ależności” powinno być „zależności”; str. 205, zamiast „VII i VII” - „VII i VIII”). Zdarzają się niezręczności stylistyczne – np. str. 273 „dom dobrze sytuowany”.

Przechodząc do ogólnej oceny rozprawy doktorskiej mgr Teresy Listwan należy podkreślić oryginalność przedmiotu badań i sposobu rozwiązania postawionego problemu. Ocenianą pracę kwalifikacyjną charakteryzuje aktualność i trafność doboru tematyki, dojrzałość rozważań teoretycznych, poprawność konstrukcji aparatu metodologicznego badań empirycznych, właściwy dla badań jakościowych sposób prezentacji i interpretacji

wyników badań. Cechy te dobitnie świadczą o dobrej wiedzy teoretycznej doktorantki z zakresu dyscypliny pedagogika oraz umiejętności prowadzenia badań.

Reasumując stwierdzam, że przedstawiona do oceny praca „Zawody ginące jako czynnik interweniujący w rozwój zawodowy absolwentów Ochotniczych Hufców Pracy”, napisana przez mgr Teresę Listwan pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Zdzisława Wołka przy współpracy z promotorem pomocniczym dr Daria Zielińską-Pękał, spełnia wszystkie warunki stawiane rozprawom doktorskim określone w artykule 13 ust.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595, z późniejszymi zmianami). W związku z tym stawiam wniosek o dopuszczenie autorki pracy, mgr Teresy Listwan do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Rzeszów, dnia 21 czerwca 2021 roku

dr hab. Aleksander Marszałek prof. UR